

sti engleskog jezika u današnjoj nauci, ali i da ova knjiga bude svojevrsna autorova legitimacija na široj evropskoj naučnoj sceni, našli smo opravdanje za njeno izdanje na engleskom, i pored komplikovanosti uvođenja stranog čitaoca u niz odnosa, lokalnih aktera i toponima na kojima se odvija ova ratna priča. Naravno, treba dodati i da je jezik Danila Kovača na zavidnom akademskom nivou, što je rezultat okolnosti da je on direktno pisao svoju studiju na engleskom jeziku u inostranstvu.

Na kraju ovog prikaza zaključujemo da je dr Kovač, široj javnosti ponudio monografiju koja razrešava mnoge dileme oko odnosa Italije i Nezavisne Države Hrvatske, ali takođe i odnosa italijanskih i nemačkih vojnih i civilnih vlasti u okupiranoj Jugoslaviji. Ova studija služi za bolje razumevanje događaja na teritoriji te ratne tvorevine.

Očekujemo da u narednim studijama kolega dr Kovač zadrži isti nivo aktuelnosti svojih radova na bazi svojih istraživanja u arhivima van Srbije. To će svakako biti najveća preporuka za čitanje i korišćenje njegovih naučnih rezultata. U međuvremenu, preporučujemo *Krhko savezništvo (Fragile Alliance)* svim čitaocima koji se interesuju ili istražuju istoriju Drugog svetskog rata na području Nezavisne Države Hrvatske, odnosno okupirane Kraljevine Jugoslavije.

Bojan Dimitrijević

Милан Игрутиновић, ЈУГОСЛОВЕНСКО-АМЕРИЧКИ ЕКОНОМСКИ ОДНОСИ 1945–1971, Београд, Институт за европске студије, 2025, 456.

Економски односи између двеју земаља могу превазилазити политичке и идеолошке разлике. Такав је био случај и са Сједињеним Америчким Државима и социјалистичком Југославијом. Период непосредно после Другог светског рата био је обележен изразито непријатељским међусобним ставовима, који су превaziђени из обојстраних интереса после Резолуције Информбироа и отпадништва Југославије од остатка Истоног блока 1948. Југославија је затим постала један од значајнијих корисника америчке војне помоћи током 1950-их година. Политика помirenja са Совјетским Saveзом и неsvрстаности довели су до njenog prekida 1958. и oscilacija у односима између Југославије и SAD током 1960-их година, mada се нису погоршали до нивоа из 1940-их. За све то време, развијали су се различити видови економских односа између двеју земаља. Задатка да детаљније обради ову тему прихватио се dr Milan Igrutinović, научни saradnik Instituta za evropske studije

u Beogradu. Monografija *Jugoslovensko-američki ekonomski odnosi 1945–1971*, predstavlja njegovu doktorsku disertaciju, odbranjenu 2018. godine na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu.

U predgovoru (5–6), Igrutinović je ukratko obrazložio hronološke odrednice: 1945. kao godinu završetka Drugog svetskog rata i dolaska Komunističke partije Jugoslavije na vlast, i 1971. kao godinu posete Josipa Broza Tita SAD i Vašingtonske deklaracije, posle koje su privredni odnosi stavljeni na izrazito komercijalnu osnovu. Ciljevi monografije su višestruki: da analizira spoj ekonomije i politike u jugoslovensko-američkim odnosima u navedenom periodu, da istakne razlike između ekonomske pomoći i komercijalnih odnosa i da istakne stalni kvalitativni i kvantitativni rast komercijalne razmene između SAD i Jugoslavije. U uvodnom delu (7–12), Igrutinović je dao kratak pregled odnosa između Kraljevine SHS, odnosno Jugoslavije do 1945. godine, ističući da su upravo SAD bile prva velika sila koja je 1919. priznala novonastalu državu, zatim ekonomske aranžmane između njih i pojačano interesovanje SAD za Jugoslaviju tokom Drugog svetskog rata, uključujući podršku pokretima otpora.

Igrutinović je izlaganje podelio hronološki u nekoliko poglavlja. Prvo, „Oponenti (1945–1948)“, posvećeno je prvim godinama Hladnog rata, u kojima su se Jugoslavija i SAD nalazile u različitim hladnoratovskim taborima, što je, uz izuzetak pomoći koju je Jugoslavija primala kroz specijalizovanu agenciju Ujedinjenih nacija za pomoć i obnovu UNRRA, činilo privredne odnose skoro nepostojećim. Drugo poglavlje, „Prelomna 1948. godina“, bavi se ulaskom Jugoslavije u sukob sa Sovjetskim Savezom i ostatkom Istočnog bloka čiji je simbol ostala Rezolucija Informbироа. Upravo ovaj razvoj događaja učinio je Jugoslaviju i SAD zainteresovanim za međusobnu saradnju, svakoga iz svojih razloga: Jugoslaviji je bila potrebna pomoć svake vrste spolja, dok je Americi odgovaralo da podrži „otpadnike“ od sovjetskog bloka u okviru šire borbe protiv komunizma na svetskom nivou. Istovremeno, Jugoslavija je uspela da povрати већи deo zlatnih rezervi evakuisanih u SAD na početku Drugog svetskog rata, ali je počela da uzima prve zajmove kod američke Eksim banke. Naredno poglavlje, „Razvoj voјne i ekonomske pomoći (1949–1954)“, za temu ima dva oblika pomoći koja je Amerika ukazivala Jugoslaviji. Prvi je obuhvatao isporuke naoružanja i tehnike (aviona, tenkova, artiljerije, vozila i dr.) za Jugoslovensku narodnu

armiju u periodu od 1951. do 1958. kako bi se opremila za pretpostavljeni napad Istočnog bloka. Drugi je podrazumevao otvaranje privredne saradnje, najpre kroz potpisivanje sporazuma o privrednoj saradnji 1952. godine, a zatim i uključivanje Jugoslavije u program Hrana za mir, koji je podrazumevao povoljne kredite za izvoz viškova i upućivanje humanitarne pomoći i pomoći za razvoj. Jugoslaviju je u ovom periodu počeo da opterećuje i negativan platni bilans prema SAD izazvan potrebom da se otplaćuju kratkoročni i srednjoročni krediti uz veoma nepovoljnu izвозnu strukturu (sirovine i poluproizvodi u skromnim količinama), dok je Amerika pokušavala da iskoristi pomoć kao vid pritiska u rešavanju Tršćanskog pitanja.

Sredina i druga polovina 1950-ih godina, opisane u poglavljima „Otopljanje odnosa s Moskvom“ i „Prva stabilizacija (1958–1961)“, bave se periodom značajnih promena u političkim i ekonomskim odnosima Jugoslavije i Amerike. Poboljšanje odnosa sa Sovjetskim Savezom dovelo je do nestanka straha od oružanog sukoba. Iako je američka vojna pomoć i dalje bila dobrodošla, smetnju je predstavljalo prisustvo vojne misije koja je uticala na njenu upotrebu. Zaokret ka boljim odnosima sa zemljama Afrike i Azije dodatno je udaljio Jugoslaviju od SAD. Naposljetku je Jugoslavija 1958. otkazala sporazum o vojnoj pomoći, ali zato Igrutinovićeva istraživanja pokazuju druge oblike nastavka saradnje počevši od te godine. Jugoslavija je uključena u programe Fonda za ekonomski razvoj, koji je dodeljivao pomoć nerazvijenim zemljama, koji je Jugoslavija koristila za uvoz američkih poljoprivrednih viškova i više razvojnih industrijskih projekata. Po dolasku na vlast Džona Kenedija, ovaj fond je prerastao u Agenciju za međunarodni razvoj (USAID), čije je programe Jugoslavija nastavila da koristi. Regulisano je i pitanje dugova Kraljevine Jugoslavije prema američkim bankama, što je omogućilo povoljnije uslove za kasnije zaduživanje. Od SAD se očekivala i finansijska podrška privrednoj reformi iz 1961. godine, koja je trebalo da u većoj meri okrene funkcionisanje jugoslovenske privrede ka tržišnim principima.

Upravo je 1961. godina predstavljala prekretnicu kojom je Igrutinović započeo sledeće poglavlje, „Beogradska konferencija nesvrstanih i problemi u odnosima sa SAD“. Jugoslovenska spoljna politika je postala izrazito okrenuta vanblokovskim zemljama i držanju distance od obaju hladnoratovskih blokova, čega je izraz bila i Beogradska konferencija nesvrstanih zemalja u

septembru 1961. Kritike izrečene na račun američke spoljne politike dovele su do ozbiljnog preispitivanja odnosa od strane Kenedijeve administracije. Stvari su se dodatno zakomplikovale pogrešnom američkom procenom da Jugoslaviji više nije bila potrebna pomoć u hrani upravo u vreme suše, kao i okretanjem Jugoslavije Sovjetskom Savezu po pitanju nabavki naoružanja. Ograničena je prodaja američke vojne opreme Jugoslaviji, a 1962. godine Predstavnički dom američkog Kongresa je u sklopu ograničavanja trgovine sa komunističkim zemljama izmenio Zakon o trgovini kojim su izričito Jugoslavija i Poljska izgubile status najpovlašćenije nacije u trgovini sa SAD, mada je odlukom Senata ubrzo obnovljen. Ipak, u konačnu verziju zakona je uneta odredba kojom je predsedniku SAD omogućeno da ukine pomenuti status zemlji „pod komunističkom dominacijom“ ako nađe za potrebno. Naposljetku, posle niza sastanaka i pregovora, ovaj status je obnovljen krajem 1963. godine. Dodatan impuls za produbljivanje saradnje bila je američka pomoć ukazana Skoplju posle zemljotresa iste godine.

Poglavlje „Izazovi nesvrstanosti“ obuhvata period u kom su još uvek postojale značajne tačke sporenja u spoljnoj politici Jugoslavije i SAD, koje su se odražavale i na privrednu saradnju. Jugoslavija je i dalje istrajavala u politici nesvrstanosti i u kritici američkog učešća u Vijetnamskom ratu, a razmimoilaženja su se javljala i po pitanju odnosa sa Izraelom i arapskim zemljama u svetlu Šestodnevno rata. Istovremeno, Jugoslavija je bila zainteresovana za američku podršku privrednoj reformi pokrenutoj 1965. godine, čiji je glavni cilj bilo dodatno okretanje tržišnim principima u odnosu na reformu iz 1961. Ova pomoć je trebalo da se ogleda u povoljnim zajmovima i reprogramu tekućih obaveza. Ipak, opšte stanje odnosa značilo je i manju podršku u odnosu na 1961. godinu. Značajnu tačku zbližavanja između dveju zemalja predstavljala je sovjetska intervencija u Čehoslovačkoj, koja je ponovo nametnula pitanje mogućeg napada na Jugoslaviju sa istoka.

Poslednja dva poglavlja, „Privodeenje kraju programa direktne pomoći“ i „Druga stabilizacija – dve predsedničke posete (1970–1971)“, imaju za temu period u kom je Jugoslavija postigla takav nivo ekonomskog razvoja da joj direktna pomoć u vidu hrane više nije bila potrebna, ali i popravljjanje političkih odnosa. Jugoslovenska privreda je počela da se otvara za strana ulaganja, 1968. je obustavljen program pomoći u hrani, koja je nadalje nabavljana pod komercijalnim

uslovima, a ekonomski odnosi su se prebacili na komercijalnu osnovu uz davanje zajmova pod povoljnim uslovima. Sa političke strane, kako ističe Igrutinović, nestala su goruća pitanja, a postojala je obostrana želja i interes za saradnjom, čega su najbolji dokaz bile posete Ričarda Niksona Jugoslaviji 1970. i Josipa Broza Tita 1971.

U zaključnim razmatranjima Igrutinović je sumirao čitavo istraživanje, ali i istakao neke osobenosti privrednih odnosa Jugoslavije i SAD kroz čitav posmatrani period. Robna razmena, a posebno jugoslovenski izvoz je postepeno rastao zbog, mada američko tržište nikada nije postalo jedan od glavnih korisnika jugoslovenskih proizvoda. Jugoslovenska vlast je nastojala da izvoz iskoristi kako bi došla do dolarskih sredstava kojima bi regulisala platni bilans. Na kraju iznosi i jako dobar zaključak da je u vreme ukidanja klasične pomoći Jugoslavija ostvarila takav stepen razvoja da joj ugrožena egzistencija više ne bude tema u odnosima ni sa jednim blokom ili vanblokovskim zemljama, čemu su značajno doprineli upravo ekonomski odnosi sa SAD.

Imajući u vidu sve izrečeno, slobodno se može reći da je istraživanjem dr Milana Igrutinovića učinjen značajan iskorak u razumevanju ekonomske istorije socijalističke Jugoslavije i u produbljivanju našeg razumevanja jugoslovensko-američkih odnosa tokom Hladnog rata.

Ilija Kukobat

Marko Parezanović, *HIBRIDNI RAT: OD DOKTRINE DO PRAKSE*, drugo izdanje, Beograd, Pečat, 2026, 278.

Početkom decembra 2025. godine, uz veliko iznenađenje ovdašnje javnosti objavljena je smena šefa Operative Bezbednosno-informativne agencije Marka Parezanovića. U prethodnim godinama on je prepoznat u javnosti kao ključni čovek srpske Službe, neka vrsta „alfe i omega“ aktivnosti vezanih za dnevnu politiku, ali i događaje u regionu.

Parezanović nije samo (bio) rukovodilac ključnog sektora BIA i čovek koji je stasao u Službi prolazeći mnoge ključne dužnosti načelnika centara i uprava BIA, već je poznat u javnosti i kao profesor i predavač na nekoliko katedri u domenu predmeta državne bezbednosti i drugih srodnih tema.

Otkud Marko Parezanović u prikazima časopisa „Istorija 20. veka“, sa knjigom o hibridnom ratu, zapitaće se pojedini čitaoci. Reč je o zapraženom delu, za koje se nadamo da će privući

pažnju javnosti koja je može čitati na više načina. Naslov ove studije *Hibridni rat, od doktrine do prakse* smešta je na prvi pogled u drugačiju literaturu koja nije istoriografija. Međutim, zašto ovim prikazom ukazujemo na nju?

Reč je o knjizi koja govori o aktuelnom pojmu u današnjici – hibridnom ratu i uopšte hibridnom odnosima u domenu unutrašnje politike, diplomatije i međunarodnih odnosa, a takođe i o elementima koji učestvuju na promenu civilizacijskih i društvenih odnosa u današnjici. Međutim, šta je svrstava u „istoričarsko“ interesovanje? To je okolnost da je Marko Parezanović pisao ovaj rukopis odmah posle smene sa mesta šefa operative BIA, da je pisao u dahu, i da je u njoj ostavio mnoge autobiografske sentence, važne za razumevanje aktuelnih događaja i najbliže savremene istorije Srbije.

Ostavimo hibridni rat i hibridno doba za sada po strani. Ukazujemo da pažljivom čitaocu autorove lične opservacije i iskustva ne mogu da ne promaknu u ovoj studiji. I smatramo da je to u suštini najveća vrednost ove studije. Parezanović nije pisao svoju autobiografiju, međutim on je u studiju o hibridnom ratu uneo značajan deo svoje prakse i iskustva iz rada u Službi. I to smatramo najvrednijim doprinosom ove knjige, mimo onih objašnjenja i definicija koje se tiču pojma hibridni rat i hibridno delovanje, a u čijem vremenu sada živimo.

Autor sam ističe da je knjigu pisao bez pozivanja na izvore, bez dodavanja tabela, ilustracija ili bibliografija. To je verovatno njena najveća vrednost. Kao što je to činio Markus Volf, jedan od čelnika istočnonemačke službe u svojoj knjizi *Čovek bez lica*, tako je i Marko Parezanović u dahu progovorio o naslovljenoj temi, kao što rekosmo, u najvećem delu na bazi svojih ličnih iskustava i potkrepljujući primerima iz svoje prakse. Naravno on to ne ističe, ali pažljivom čitaocu je jasno kako nastaje i šta znači ova knjiga.

Otvarajuće poglavlje „Umesto uvoda“ ima elemente autobiografskog karaktera i pravi je rukopisni biser čoveka koji je rukovodio ozbiljnim sistemima i našao se političkom odlukom van njih. Po senzibilitetu koji se uočava u ovom poglavlju ono može da se meri sa pojedinim memoarskim delima, odnosno njihovim uvodima, kakvi su *Život čoveka na Balkanu* Stanislava Krakova ili *Meta* Vuka Draškovića. U njemu Marko Parezanović upečatljivim rečima navodi da je imao tu profesionalnu i životnu sreću i nesreću da bude sa obe strane hibridnog „fronta“. Kao čovek van dotadašnje funkcije, on se pita o lojalnosti saradnika i prijatelja koju naziva „upit-